

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport

Screeningen bij pasgeborenen

Hielprik *Gehoortest*

Inhoud

Hielprikscreening	3
Gehoortest	13
Belangrijkste punten	18

Vertalingen van deze folder zijn te vinden op www.pns.nl/geboorte.

Hielprikscreening

Waarom de hielprik?

In de eerste week na de geboorte worden een paar druppels bloed afgenomen uit de hiel van uw kind. Een laboratorium onderzoekt dit bloed op een aantal ernstige, zeldzame ziektes. De ziektes zijn te behandelen met bijvoorbeeld medicijnen of een dieet. Door de ziektes vroeg op te sporen kan de behandeling snel starten. Zo wordt ernstige schade aan de ontwikkeling van uw kind zoveel mogelijk voorkomen. Het is dan ook belangrijk dat uw kind meedoet aan de hielprikscreening.

Zo bereidt u zich voor

Doe zo snel mogelijk aangifte van de geboorte

Doe zo snel mogelijk aangifte van de geboorte van uw kind bij de afdeling Burgerzaken van de gemeente. Doe dit in ieder geval binnen drie dagen na de geboorte. Zo weet u zeker dat de hielprik op tijd gebeurt. Houd er rekening mee dat de afdeling Burgerzaken op zaterdagen, zondagen en feestdagen gesloten is.

Na de aangifte zorgt de Jeugdgezondheidszorg in uw woonplaats dat er iemand bij u thuis komt voor de hielprik. Degene die de hielprik uitvoert, noemen we de screener. Dit kan een medewerker van de Jeugdgezondheidszorg, een verloskundig zorgverlener of een kraamverzorgende zijn.

Houd de volgende gegevens bij de hand voor als de screener langskomt

Bij het uitvoeren van de hielprik vraagt de screener u om een paar gegevens. Deze gegevens zijn nodig om de hielprikuitslagen goed te beoordelen. Belangrijk zijn:

- de zwangerschapsduur bij de geboorte;
- het geboortegewicht van uw kind;
- de naam en het telefoonnummer van uw huisarts.

Uitvoering van de hielprik

De screener komt een paar dagen na de geboorte bij u thuis voor de hielprik. Soms laat de screener eerst weten wanneer hij of zij langskomt. Uw kind krijgt meestal tijdens dat bezoek ook de gehoortest. Als uw kind in het ziekenhuis ligt, wordt de hielprik in het ziekenhuis gedaan.

Bij de hielprik neemt de screener een paar druppels bloed af uit de hiel van uw kind. De bloeddruuppels worden opgevangen op een speciale kaart: de hielprikkaart. Uw kind kan even gaan huilen.

Na zeven dagen nog geen hielprik?

Is er zeven dagen na de geboorte van uw kind nog geen hielprik gedaan? Neem dan contact op met het regiokantoor van het RIVM. Er komt dan zo snel mogelijk een screener bij u thuis. De telefoonnummers staan op pagina 11.

Op welke ziektes wordt het bloed onderzocht?

Het bloed van de hielprik wordt onderzocht op:

- een ziekte van de schildklier (congenitale hypothyreoïdie);
- een ziekte van de bijnier (adrenogenitaal syndroom);
- erfelijke bloedarmoede (sikkelcelziekte en thalassemie);
- een ziekte van de longen (taaislijmziekte ofwel cystic fibrosis);
- een aantal stofwisselingsziektes;
- in 2021 wordt ook een afweerstoornis (SCID) toegevoegd aan de hielprikscreening.

De meeste van deze ziektes zijn erfelijk en komen niet vaak voor. Wilt u precies weten om welke ziektes het gaat? Kijk dan op www.pns.nl/hielprik.

Kijk op www.pns.nl/hielprik voor het filmpje en de meest gestelde vragen over de hielprik.

De uitslag van de hielprik

U krijgt altijd bericht over de uitslag van de hielprik. Kijk op www.pns.nl/hielprik/uitslag voor de mogelijke uitslagen.

Als de uitslag goed is krijgt u binnen vijf weken een brief van het RIVM.

Bij een afwijkende uitslag neemt uw huisarts zo snel mogelijk contact met u op over het vervolgonderzoek.

Soms is er te weinig bloed om goed onderzoek te doen in het laboratorium. Dan doet de screener de hielprik nog een keer. Is de uitslag van deze hielprik goed, dan krijgt u binnen vijf weken na de extra hielprik een brief van het RIVM. Bij een afwijkende uitslag neemt uw huisarts zo snel mogelijk contact met u op.

Soms is de uitslag voor één ziekte niet meteen duidelijk. Dan doet de screener de hielprik nog een keer. U krijgt hierover apart bericht van het RIVM. De uitslag van deze extra hielprik is binnen twee weken bekend. Als deze uitslag goed is, krijgt u hierover binnen twee weken een brief van het RIVM. Over de overige uitslagen van de hielprik krijgt u binnen vijf weken na de extra hielprik bericht. Bij een afwijkende uitslag neemt uw huisarts zo snel mogelijk contact met u op.

Heeft u na vijf weken nog geen bericht over de uitslag? Neem dan contact op met het RIVM-kantoor in uw regio (zie pagina 11).

Een afwijkende uitslag en dan?

Een afwijkende uitslag betekent dat een kind mogelijk een ziekte heeft. Deze uitslag krijgt u van de huisarts. Uw huisarts verwijst uw kind zo snel mogelijk naar een kinderarts. De kinderarts onderzoekt uw kind verder om te kijken wat er aan de hand is.

Drager van sikkelcelziekte

Het doel van de hielprik is om zieke kinderen op te sporen. Maar uit de hielprik kan ook blijken dat uw kind drager is van sikkelcelziekte. Sikkelcelziekte is een vorm van erfelijke bloedarmoede. Draggers van sikkelcelziekte zijn niet ziek.

Als uit de hielprik blijkt dat een kind drager is van sikkelcelziekte, dan zijn één of beide ouders ook drager of dan heeft één van de ouders sikkelcelziekte. Als een kind drager is van sikkelcelziekte kan het zijn dat andere kinderen en familieleden ook drager zijn.

Wilt u geen informatie ontvangen over dragerschap van sikkelcelziekte bij uw kind? Vertel dit dan aan degene die de hielprik uitvoert. Die vraagt u dan uw paraaf te zetten op de hielprikkaart. Als uw kind dan drager blijkt te zijn van sikkelcelziekte, dan krijgt u hier geen informatie over.

Meer informatie is te vinden op de website www.erfelijkheid.nl en www.pns.nl/hielprik/uitslag.

Wat u verder nog moet weten

Meedoen is vrijwillig

Meedoen aan de hielprik is vrijwillig. Daarom krijgt u vóór de uitvoering van de hielprik de vraag of u toestemming geeft.

Wilt u niet dat uw kind meedoet aan de hielprik screening? Vertel dit dan aan de screener als hij of zij langs komt, of als u gebeld wordt voor een afspraak.

Kosten

Voor de hielprik hoeft u niets te betalen.

Als na de hielprik vervolgonderzoek nodig is bij uw kind dan wordt dit volledig vergoed door de zorgverzekeraar. Soms is na een afwijkende uitslag van de hielprik onderzoek bij de ouders nodig. Dit onderzoek bij ouders valt onder het eigen risico.

Geeft de hielprik 100 procent zekerheid?

Er is een kleine kans dat de uitslag van de hielprik goed is, terwijl uw kind wel een van de ziektes heeft. Ook is er een kans dat de uitslag van de hielprik afwijkend is, terwijl uit vervolgonderzoek in het ziekenhuis blijkt dat uw kind de ziekte niet heeft. Dit kan helaas niet voorkomen worden.

De hielprik is het meest betrouwbaar als deze in de eerste week na de geboorte wordt uitgevoerd.

Met de hielprik wordt gekeken naar een beperkt aantal ziektes. Een goede uitslag is dus geen garantie dat er niets aan de hand is met uw kind.

Twijfelt u aan de gezondheid van uw kind? Neemt u dan contact op met uw huisarts.

Buitenland en de hielprik

Bent u vanuit het buitenland naar Nederland verhuisd en is uw kind nog geen half jaar oud? Dan krijgt uw kind in Nederland de hielprik aangeboden. Ook als

uw kind in het buitenland al een hielprik heeft gehad. In andere landen wordt niet altijd op dezelfde ziektes gescreend. U beslist zelf of u van de Nederlandse hielprik gebruik wilt maken. Verblijft u als Nederlands gezin in het buitenland en wilt u dat uw kind de Nederlandse hielprik krijgt? Neem dan contact op met RIVM regiokantoor West (zie pagina 11).

Juridische informatie

Voorlichting over de hielprikscreening

Het is goed om te weten wat u kunt verwachten van de hielprikscreening. Daarom krijgt u hierover informatie van uw verloskundige of gynaecoloog. Ook kunt u op de website (www.pns.nl/hielprik) lezen over de hielprikscreening. U beslist zelf of uw kind meedoet aan de hielprik.

Hielprikgegevens in landelijke informatiesystemen

Om uw kind de hielprik te kunnen aanbieden, krijgt het RIVM de gegevens van uw kind van de gemeente. Deze gegevens komen samen met de uitslagen van de hielprik in een landelijk registratiesysteem. Dit systeem heet Praeventis.

Is de uitslag van de screening afwijkend? Dan komen de gegevens van uw kind en de uitslagen van de hielprik ook in het registratiesysteem NEORAH. Kinderartsen voegen hier de uitslagen van het onderzoek in het ziekenhuis aan toe.

De registratiesystemen zijn nodig om de screening goed te laten verlopen en de kwaliteit van de screening te bewaken. Anonieme gegevens en uitslagen worden gebruikt voor landelijke statistieken en wetenschappelijk onderzoek. Zo kan de screening en de behandeling worden verbeterd. TNO maakt de landelijke statistieken in opdracht van het RIVM.

Wilt u niet dat de screeningsgegevens van uw kind van de hielprikscreening in een informatiesysteem blijven staan? Dan kunnen de gegevens van uw kind

losgekoppeld worden van de screeningsresultaten. De resultaten zijn dan niet meer terug te leiden tot uw kind. Lees op www.pns.nl/hielprik/juridische-informatie hoe u dit kunt aanvragen.

Privacy

De landelijke informatiesystemen zijn goed beveiligd. De wetgeving voor de bescherming van de privacy is hierop van toepassing. Een privacyverklaring met daarin meer informatie vindt u op www.pns.nl/juridische-informatie-screeningen-bij-zwangeren-en-pasgeborenen. Daar kunt u lezen welke informatiesystemen er zijn en welke gegevens worden opgeslagen.

Wat gebeurt er met de rest van het hielprikbloed?

Na de hielprikscreening bewaart het laboratorium het overgebleven hielprikbloed. Het laboratorium bewaart het bloed ten minste één jaar om de kwaliteit van de hielprikscreening te bewaken. Ook kan de kinderarts het overgebleven hielprikbloed opvragen voor diagnostiek bij uw kind. Dit kan alleen als de ouders toestemming geven.

Na het eerste jaar wordt het overgebleven hielprikbloed nog vier jaar bewaard voor wetenschappelijk onderzoek. Wetenschappelijk onderzoek met hielprikbloed gebeurt alleen als een commissie heeft vastgesteld dat dit onderzoek nuttig is. Het gaat dan om onderzoek om ziekten te voorkomen en/of om de behandeling te verbeteren. De onderzoeker krijgt dan wat overgebleven hielprikbloed opgestuurd, zonder de persoonsgegevens van het kind.

Als een onderzoeker wel gebruik wil maken van de persoonsgegevens van het kind, wordt aan de ouders altijd eerst om toestemming gevraagd.

Wilt u niet dat het overgebleven bloed gebruikt wordt voor wetenschappelijk onderzoek? Vertel dit dan aan degene die de hielprik uitvoert. Die vraagt u dan een paraaf te zetten op de hielprikkaart. Het bloed wordt dan een jaar na de hielprik vernietigd.

Klachten

Heeft u een klacht over de uitvoering van de hiehprik? Neemt u dan contact op met de organisatie die de hiehprik heeft uitgevoerd. Heeft u een klacht over de hiehprik in het algemeen? Op www.rivm.nl/contact vindt u informatie over de klachtenregeling.

Meer informatie

Regiokantoren van het RIVM-DVP

Is bij uw kind zeven dagen na de geboorte nog geen hiehprik gedaan, of wilt u meer informatie? Dan kunt contact opnemen met het regiokantoor van het RIVM.

Noord-Oost	Groningen, Friesland, Drenthe, Overijssel, Flevoland en Gelderland	088 - 678 89 51
West	Utrecht, Noord-Holland en Zuid-Holland	088 - 678 89 31
Zuid	Zeeland, Noord-Brabant en Limburg	088 - 678 89 41

Meer informatie over de hiehprik vindt u op een website van het RIVM: www.pns.nl/hiehprik. Hier kunt u ook een beeldverhaal over de hiehprik bekijken. Vragen over de hiehprik kunt u stellen aan uw verloskundige of gynaecoloog.

Uitbreiding van de hiehprik

In de komende jaren zullen ziektes aan de hiehprik worden toegevoegd. Meer informatie over deze uitbreiding vindt u op www.pns.nl/hiehprik/uitbreiding.

Andere talen/Other languages

English In the first week after birth, children are tested for certain congenital disorders. This is done by drawing some blood from your child's heel. This test is known as the heel prick (hielprik). In this leaflet you will find more information about the test. This leaflet has been translated into English. You can find the English translation on www.pns.nl/geboorte.

Türkçe Yeni doğmuş bebeklere, doğuştan gelen bazı bozuklukların teşhis edilmesi için bir test yapılır. Doğumdan sonraki ilk hafta içinde yapılan bu test için bebeğin topuğundan birkaç damla kan alınır. Zaten bu uygulamaya da "topuktan kan alma" (Hollandaca: hielprik) testi denmektedir. Bu broşürde testle ilgili ayrıntılı bilgi bulacaksınız. Broşürün Türkçe çevirisi vardır. Türkçe metni şu adreste bulabilirsiniz: www.pns.nl/geboorte.

Polsk W pierwszym tygodniu po narodzinach dzieci poddawane są badaniom mającym na celu stwierdzenie ewentualnych wad wrodzonych. Z piąty dziecka pobierana jest niewielka ilość krwi. Badanie to znane jest pod nazwą testu suchej kropli krwi. W niniejszej broszurze znajdą Państwo więcej informacji na temat tego testu. Broszura została przetłumaczona na język polski. Tłumaczenie na język polski znajdą Państwo na stronie internetowej www.pns.nl/geboorte.

عربي

في الأسبوع الأول بعد الولادة يتم فحص الأطفال للتأكد من عدم إصابتهم بعللة وراثية. ويتم هذا الفحص عن طريق سحب عينة دم من كعب الطفل. يسمى هذا الفحص بوخز الكعب (hielprik). ستجدون في هذا المنشور المزيد من المعلومات حول الفحص. تمت ترجمة هذا المنشور إلى اللغة العربية. يمكن العثور على هذه الترجمة على موقع www.pns.nl/geboorte.

Gehoortest

Waarom de gehoortest?

In de eerste maand na de geboorte krijgt uw kind een gehoortest. Met deze test wordt gemeten of uw kind goed genoeg hoort om te leren praten. De gehoortest noemen we ook wel de ‘neonatale gehoorscreening’, of gehoorscreening bij pasgeborenen.

Wie doet de gehoortest?

De Jeugdgezondheidszorg (JGZ) biedt de gehoortest aan. Hier hoort ook uw consultatiebureau bij. Een screener voert de test uit. Dit is een medewerker van de JGZ of van de kraamzorg.

Waar en wanneer?

De gehoortest vindt bij u thuis plaats of op het consultatiebureau. Als de gehoortest bij u thuis wordt gedaan, dan is dit in de eerste week na de geboorte. De screener komt bij u thuis langs. Soms laat de screener eerst weten wanneer hij of zij langskomt. Uw kind krijgt meestal tijdens hetzelfde bezoek ook de hielprik.

Als de gehoortest op het consultatiebureau plaatsvindt, dan is dit in de tweede of derde week na de geboorte. U ontvangt hiervoor een uitnodiging.

Ligt uw kind in het ziekenhuis?

Als uw kind in het ziekenhuis ligt, wordt de gehoortest gedaan als uw kind weer thuis is. Geef daarom aan het consultatiebureau door wanneer uw kind niet meer in het ziekenhuis ligt. Wanneer uw kind langdurig in het ziekenhuis ligt, kan de test daar worden gedaan. Hierover neemt het consultatiebureau dan contact met u op. Hoort u niets, neem dan contact op met het consultatiebureau.

Als uw kind op een Intensive Care afdeling voor pasgeborenen (NICU) ligt, dan wordt de gehoortest daar gedaan. Een medewerker op de NICU voert de gehoortest uit.

Hoe gaat de gehoortest?

De screener doet een zacht dopje in het oor van uw kind. Het dopje is verbonden met een meetapparaat. Dit apparaat meet het gehoor van uw kind. De test duurt enkele minuten en doet geen pijn. Uw kind merkt er nauwelijks iets van en slaapt meestal rustig door.

U hoeft niets voor te bereiden. Wel moet het tijdens de test stil zijn in de kamer. De gehoortest werkt het beste als uw kind rustig is en slaapt. Uw kind kan in het bedje of in uw armen liggen.

Op de webpagina www.pns.nl/gehoortest-baby vindt u filmpjes over de gehoortest.

De uitslag van de gehoortest

De uitslag van de gehoortest is direct bekend. De screener bespreekt de uitslag ook meteen met u. Bij ongeveer 95 van de 100 kinderen is de gehoortest meteen 'voldoende'. Als de uitslag van de gehoortest 'onvoldoende' is, dan wordt de test na ongeveer een week nog een keer gedaan. Als deze tweede gehoortest ook 'onvoldoende' is, dan volgt ongeveer een week later nog een derde test. Deze derde test gebeurt met een ander apparaat.

Een onvoldoende uitslag hoeft niet te betekenen dat uw kind niet goed hoort. Als ook de uitslag van de derde test aan één of beide oren onvoldoende is, wordt het gehoor van uw baby verder onderzocht in een Audiologisch Centrum. U krijgt hierover dan meer informatie. Een Audiologisch Centrum is een instelling die gespecialiseerd is in onderzoek van gehoor, spraak en taal. Het centrum is soms verbonden aan een ziekenhuis.

Wat u verder nog moet weten

Meedoen is vrijwillig

Wilt u niet dat de gehoortest bij uw kind wordt uitgevoerd? Vertel dit dan aan de screener als hij of zij bij u thuis komt of als u gebeld wordt voor een afspraak.

Kosten

Voor de gehoortest hoeft u niets te betalen.

Waarom kort na de geboorte?

Voor de ontwikkeling van uw kind is een goed gehoor belangrijk. Met de gehoortest kan een eventuele afwijking aan het gehoor vroeg worden ontdekt. Hoe eerder dit wordt ontdekt, hoe sneller de behandeling kan beginnen. Het is belangrijk met behandeling te starten voordat een kind een half jaar oud is. Uit onderzoek blijkt dat dit goed is voor de ontwikkeling van de taal en de spraak.

Geeft de gehoortest 100 procent zekerheid?

Als de uitslag van de gehoortest ‘voldoende’ is, betekent dit dat het gehoor van uw kind op dat moment vrijwel zeker voldoende functioneert. Toch is het belangrijk dat u op het gehoor van uw kind blijft letten. Soms ontwikkelt slechthorendheid zich pas na de gehoortest. Dit komt gelukkig maar heel zelden voor. Als u twijfelt aan het gehoor van uw kind, neem dan contact op met uw huisarts of met het consultatiebureau.

Meer informatie

Meer informatie over de gehoortest bij pasgeborenen staat op een website van het RIVM: www.pns.nl/gehoortest-baby. U vindt hier ook antwoorden op veelgestelde vragen. Met uw vragen kunt u ook terecht op het consultatiebureau. Voor meer informatie over de gehoorscreening kunt u ook bellen naar de NSDSK (Nederlandse Stichting voor het Dove en Slechthorende Kind): 020 - 574 59 45.

Juridische informatie

Voorlichting over de gehoortest

Het is goed om te weten wat u kunt verwachten van de gehoortest. Daarom heeft u deze informatiefolder ontvangen. Op de website (www.pns.nl/gehoortest-baby) leest u meer over deze screening. U beslist zelf of u uw kind wilt laten screenen.

Gegevens over de screening in een informatiesysteem

De gegevens van de gehoorscreening bij uw kind worden opgeslagen in een informatiesysteem speciaal voor de neonatale gehoorscreening. Dit gebeurt door uw consultatiebureau. Dit systeem heeft tot doel om te kunnen zien of alle kinderen op tijd deelnemen aan de gehoorscreening, en of de screening op de juiste manier wordt uitgevoerd. De gegevens kunnen ook worden gebruikt voor landelijke statistieken en wetenschappelijk onderzoek. Hiervoor worden alleen anonieme gegevens gebruikt.

De resultaten van de gehoorscreening worden ook opgeslagen in het digitale dossier van uw kind bij uw consultatiebureau. Uw rechten met betrekking tot dit dossier kunt u vinden op www.ddjgz.nl.

Privacy

Het informatiesysteem is goed beveiligd. Alleen degenen die uw gegevens nodig hebben voor het uitvoeren van de screening kunnen bij de gegevens. De beheerder van dit systeem houdt zich aan de wetgeving voor de bescherming van uw privacy. Wilt u niet dat uw gegevens voor onderzoek gebruikt worden? Of wilt u niet dat uw gegevens of die van uw kind in een informatiesysteem blijven staan? Lees op www.pns.nl/gehoortest-baby/juridische-informatie wat u dan kunt doen.

Andere talen/Other languages

English Good hearing ability is essential in order to learn how to talk. This is why it is important to have your baby's hearing tested within the first few weeks after birth. This brochure provides more information about the hearing test. The brochure is also available in English, which you can find on www.pns.nl/geboorte.

Türkçe İşitme yetisi sağlıklı olmayan bir bebek konuşmayı da öğrenemez. Bu nedenle, bebeğinizin doğumunu izleyen ilk haftalarda işitme testi yaptırmamız çok önemlidir. Elinizdeki broşürde işitme testiyle ilgili ayrıntılı bilgi yer almaktadır. Broşürü Türkçe olarak da okuyabilirsiniz; bunun için lütfen şu adrese gidin: www.pns.nl/geboorte.

Polski Prawidłowy słuch jest kluczowy przy nauce mowy. Dlatego tak ważne jest, aby zbadać słuch noworodka w ciągu kilku pierwszych tygodni po narodzinach. Niniejsza broszura zawiera więcej informacji na temat badania słuchu. Jest ona dostępna również w języku polskim strony internetowej www.pns.nl/geboorte.

عربي

إن القدرة الجيدة على السمع أمر شديد الأهمية لتعلم الكلام. لهذا من المهم أن يقوم الوالدان بفحص سمع طفلها خلال الأسابيع القليلة الأولى بعد الولادة. يقدم هذا الكتيب المزيد من المعلومات عن فحص السمع. يتوفر الكتيب باللغة العربية كذلك ويمكنكم العثور على هذه الترجمة على الموقع: www.pns.nl/geboorte.

Belangrijkste punten

- Kort na de geboorte krijgt uw kind de hielprik en de gehoortest.
- De hielprik en de gehoortest worden meestal thuis uitgevoerd, op dezelfde dag.
- De hielprik en de gehoortest zijn in het belang van uw kind. Het is daarom belangrijk dat uw kind meedoet.
- Meedoen is vrijwillig. U hoeft niets te betalen voor de screeningen.

Hielprik

- Met de hielprik wordt wat bloed afgenomen uit de hiel van uw kind. Een laboratorium onderzoekt het bloed op een aantal ernstige, zeldzame ziektes.
- De ziektes zijn te behandelen. Meestal met medicijnen of een dieet.
- Door de ziektes vroeg op te sporen kan de behandeling snel starten. Zo wordt ernstige schade aan de ontwikkeling van uw kind zoveel mogelijk voorkomen.
- Het is daarom belangrijk dat uw kind al in eerste week na de geboorte de hielprik krijgt.
- U krijgt binnen vijf weken de uitslag van de hielprik. Meestal is de uitslag goed. Bij een afwijkende uitslag neemt de huisarts zo snel mogelijk contact met u op.

Gehoortest

- Bij de gehoortest krijgt uw kind een klein, zacht dopje in het oor. Uw kind merkt er bijna niets van.
- Degene die de gehoortest doet, vertelt u meteen de uitslag.
- Met de gehoortest kan een afwijking aan het gehoor vroeg worden ontdekt.
- Goed kunnen horen is belangrijk om te leren praten.
- Hoe eerder wordt ontdekt dat uw kind niet goed hoort, hoe sneller de behandeling kan starten.

Deze folder krijgt u van uw verloskundige of gynaecoloog aan het einde van uw zwangerschap. Ook krijgt u deze folder bij de aangifte van uw kind bij het gemeentehuis.

De digitale versie van deze folder en de vertalingen zijn te vinden op www.pns.nl/geboorte.

De afdeling Burgerzaken van gemeenten en verloskundigen, gynaecologen en huisartsen kunnen extra exemplaren van deze folder bestellen via www.rivm.nl/pns-folders.

U herkent de bevolkingsonderzoeken aan dit logo:

***bevolkings*onderzoek**

Dit is een uitgave van:

**Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu**

Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven

www.rivm.nl

RIVM. *De zorg voor morgen begint vandaag*

Deze folder is een uitgave van het RIVM, en is tot stand gekomen met de medewerking van ouders en deskundigen uit betrokken beroepsgroepen en organisaties. Het RIVM besteedt uiterste zorg aan actuele, toegankelijke, correcte en complete informatie. Aan de inhoud van deze folder kunnen echter geen rechten worden ontleend.

Augustus 2020